

Zaufanie jako istotny społeczny aspekt rachunkowości

Monika Łada*

Streszczenie: *Cel* – synteza aktualnego stanu wiedzy na temat powiązań systemów rachunkowości organizacji oraz zaufania w relacjach z interesariuszami wewnętrznymi i zewnętrznymi. *Metodologia badania* – artykuł został przygotowany na podstawie przeglądu literatury przedmiotu. *Wynik* – dokonano przeglądu dotychczasowych badań z zakresu rachunkowości dotyczących zaufania w praktyce zarządzania relacjami wewnętrznymi i zewnętrznymi. *Oryginalność/Wartość* – zidentyfikowano główne nurty badawcze dotyczące powiązań rachunkowości i zaufania oraz wskazano na znaczenie zaufania dla badań nad tradycyjną i międzyorganizacyjną rachunkowością zarządczą.

Słowa kluczowe: zaufanie, rachunkowość, relacje społeczne

Wprowadzenie

Rosnąca akceptacja polskiego środowiska naukowego dla postrzegania rachunkowości jako nauki społecznej sprawia, że coraz większym zainteresowaniem cieszą się badania dotyczące zachowań osób i organizacji uczestniczących w tworzeniu i wykorzystaniu systemów rachunkowości. Jednym z ważnych społecznych aspektów rachunkowości, na który współcześnie zwraca się szczególną uwagę jest zaufanie. Ten abstrakcyjny i wielowymiarowy byt pojęciowy jest stosowany w naukach ekonomicznych, zarówno jako ważna charakterystyka relacji łączących indywidualnych uczestników życia gospodarczego, jak również jest odnoszony do opisu związków utrzymywanych przez organizacje. W polskiej literaturze przedmiotu problematyka zaufania jest zazwyczaj postrzegana bardzo szeroko z perspektywy znaczenia rachunkowości dla rozwoju gospodarki. Tradycyjnie zaufanie w rachunkowości jest łączone przede wszystkim z wiarygodnością dostarczanych informacji, etyką zawodów związanych z rachunkowością oraz potrzebą ochrony uczestników rynku kapitałowego. Rzadziej natomiast zwraca się uwagę na znaczenie zaufania z perspektywy wykorzystania informacji pochodzących z rachunkowości zarządczej.

Artykuł jest próbą wypełnienia tej luki. Jego celem jest dokonanie syntezy aktualnego stanu wiedzy co do znaczenia zaufania w wykorzystaniu informacji ekonomicznych na potrzeby zarządzania wewnętrznymi i zewnętrznymi relacjami organizacji gospodarczej. Opracowanie zostało przygotowane na podstawie przeglądu literatury. Szczególna uwaga została skierowana na dotychczasowe badania nad zaufaniem w zastosowaniach tradycyjnej i międzyorganizacyjnej rachunkowości zarządczej.

* dr hab. Monika Łada, Wydział Zarządzania AGH w Krakowie, e-mail: mlada@zarz.agh.edu.pl.

1. Definicja i rodzaje zaufania

Zaufanie jest popularnym pojęciem odzwierciedlającym subiektywnie pozytywne postrzeganie danej osoby lub podmiotu (grupy osób, instytucji, środowiska). W naukach ekonomicznych zaufanie jest traktowane jako społeczny aspekt relacji łączących uczestników życia gospodarczego (Schoorman i in. 2007). Zwraca się uwagę na jego istotne znaczenie dla przebiegu relacji gospodarczych oraz wpływ na efektywność ekonomiczną. Zaufanie jest współcześnie postrzegane jako atrybut relacji ekonomicznych, który może być aktywnie kształtowany przez określone podmioty, m.in.: zarządzających, przedsiębiorstwa i instytucje. Z perspektywy efektywności prowadzonej działalności gospodarczej podkreśla się przede wszystkim potencjał aktualnych i przyszłych korzyści, jakie zyskują podmioty obdarzane zaufaniem przez interesariuszy zewnętrznych (Łada 2009) i wewnętrznych (Sankowska 2011).

Określenie „zaufanie” jest stosowane do opisu relacji na różnych poziomach – od bardzo ogólnego zakresu zaufania społecznego do relatywnie wąskiego ujęcia zaufania jako chwilowego atrybutu relacji łączącej dwie osoby. Niezależnie od sfery rozważań zaufanie charakteryzuje związek dwóch stron – obdarzanej zaufaniem (poddawanej ocenie) i obdarowującej zaufaniem (dokonującej oceny). Subiektywne odczucie zaufania jest rezultatem doświadczeń zebranych przez obdarowującego i ulega zmianom na skutek rozwoju relacji. W literaturze z zakresu rachunkowości najczęściej jest przytaczana definicja sformułowana przez Tomkinsa (2001: 165), zgodnie z którą zaufanie jest to: „przekonanie jednej ze stron relacji, że druga strona nie będzie działać wbrew jej interesom przyjmowane bez wątpliwości i podejrzeń w warunkach braku szczegółowych informacji na temat działań drugiej strony”.

Zaufanie jest konstrukcją abstrakcyjną, subiektywną i wielowymiarową, a tym samym trudną do jednoznacznego opisu i badania. W rozważaniach teoretycznych, dotyczących powiązań zaufania i rachunkowości, zwraca się uwagę na następujące kwestie (Baldvinsdottir 2009): obdarzanie zaufaniem pozwala oceniającemu zredukować złożoność rzeczywistości, zaufanie sprzyja nawiązywaniu i rozwijaniu dobrowolnej współpracy, zaufanie oznacza oczekiwanie podmiotu, że obdarowany zaufaniem będzie uwzględniał jego oczekiwania w podejmowaniu decyzji. Zaufanie powoduje dobrowolną ekspozycję na ryzyko i rezygnację z zastosowania mechanizmów ochronnych. Zaufanie jest związane z subiektywnym oczekiwaniem, że druga strona będzie przestrzegała obowiązujących norm społecznych. Zaufaniu sprzyjają pozytywne cechy obdarowanego m.in. takie jak: uczciwość, kompetentność, konsekwentność i lojalność.

Zaufanie, jako zmienna cecha nadawana relacji w danym momencie, jest postrzegane przez oceniającego subiektywnie. Na poziom zaufania mają wpływ zarówno racjonalne czynniki związane z realną oceną możliwości i intencji drugiej strony, jak i jej emocjonalny odbiór przez oceniającego. Czynniki te są podstawą konstrukcji jednej z popularniejszych klasyfikacji zaufania (Wennblom 2012; Łada 2015). W ramach zaufania racjonalnego wyróżnia się:

- zaufanie kognitywne (poznawcze) – wynikające z racjonalnej oceny cech i zachowań drugiej strony oraz ich potencjalnego wpływu na podejmowanie właściwych działań,
- zaufanie kalkulacyjne – wynikające z racjonalnej oceny celów i motywów działań drugiej strony, tj. weryfikacji, że drugiej stronie opłaca się właściwe działanie,

- zaufanie oparte na wiedzy i kompetencjach – wynikające z pozytywnej weryfikacji, że druga strona posiada wiedzę i kompetencje by właściwie działać.

Zaufanie emocjonalne składa się natomiast z:

- zaufania afektywnego – opartego na pozytywnym emocjonalnie stosunku do drugiej strony ze względu na jej wygląd, rolę, opinię,
- zaufania opartego na identyfikacji – wynikającego z utożsamianiem się z drugą stroną, upatrywaniem podobieństwa z jej cechami, sytuacją, oczekiwaniami,
- zaufania opartego na relacji – rozwijanego w skutek powtarzalnych kontaktów z drugą stroną i budowanych pozytywnych związków emocjonalnych.

Ocena zaufania do drugiej strony, nawet gdy jest to organizacja, jest zawsze wypadkową oddziaływania wszystkich rodzajów czynników budujących zaufanie lub go eliminujących.

Destrukcja zaufania powoduje narastanie nieufności (braku zaufania). W dyskusjach naukowych pojęcia te są traktowane dwojako (Schoorman i in. 2009). Część badaczy traktuje te dwie cechy, jako skrajności jednej kategorii. Inni natomiast argumentują, że zaufanie i nieufność są dwoma odrębnymi cechami, ujemnie skorelowanymi. W badaniach społecznych zwraca się również uwagę na tzw. negatywne zaufanie (Nowakowski 2008). Określa ono wysoki poziom zaufania, które jednak przekłada się na pogorszenie jakości relacji z ekonomicznego punktu widzenia. To ostatnie pojęcie wskazuje, że zaufanie, mimo pozytywnych konotacji, w badaniach nad rachunkowością powinno być traktowane neutralnie, jako ważny społecznie aspekt relacji gospodarczych – kształtowany pod wpływem rachunkowości i mający wpływ na rachunkowość.

2. Znaczenie zaufania dla rachunkowości

Zaufanie należy do społecznych aspektów działalności gospodarczej, które w rozważaniach teoretycznych z zakresu rachunkowości zyskało szczególne miejsce. Jest ono postrzegane jako fundament sensu istnienia rachunkowości i roli, jaką ona odgrywa w gospodarce. W tym kontekście zaufanie jest najczęściej wiązane z wiarygodnością informacji, jako warunkiem przydatności rachunkowości (Maruszewska 2014). Znaczenie zaufania do systemu informacyjnego, jakim jest rachunkowość, jest postrzegane na wielu poziomach. Wskazuje się na potrzebę budowania zaufania do rachunkowości, jako abstrakcyjnego obszaru wiedzy i fragmentu praktyki (rozwiązań systemowych) skierowanego na kreowanie obrazów wyodrębnionych elementów działalności gospodarczej (Kamela-Sowińska 2014). Podkreśla się znaczenie zaufania właścicieli i innych dostawców kapitału do informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych (Mućko 2011). Analizuje się wpływ wiarygodności sprawozdań na zaufanie, jakim inwestorzy obdarzają rynki kapitałowe (*Wpływ zakresu...* 2011). Wykorzystanie informacji z rachunkowości wiąże się z zaufaniem, jakim różni interesariusze obdarzają podmioty gospodarcze (Dyhdalewicz 2012). Przede wszystkim zaś poszukuje się kierunków zmian w praktyce rachunkowości skierowanych na zwiększenie przydatności jej informacji dla odbiorców z uwzględnieniem bieżących uwarunkowań ekonomicznych (Kamela-Sowińska 2014).

Innym ważnym wątkiem rozważań związanych z zaufaniem są kwestie właściwego postępowania specjalistów z zakresu rachunkowości i obowiązująca ich etyka zawodowa. Również w tym obszarze zaufanie jest analizowane na różnych poziomach. Autorzy (Buk 2014) zwracają uwagę na kwestie zaufania do całej profesji, czyli środowiska osób zaangażowanych

zowanych w tworzenie rozwiązań z zakresu rachunkowości i ich wykorzystanie. Szczególnie często podkreśla się znaczenie wiedzy, kompetencji oraz postaw reprezentowanych przez wybranych reprezentantów tego środowiska, a zwłaszcza księgowych oraz biegłych rewidentów (Świetla 2010; Cieślak, Dobija 2013). W odniesieniu do obu profesji używa się wręcz określenia: zawód zaufania publicznego (Drumlak 2009; Maruszewska 2011), podkreślając tym samym znaczenie etycznego postępowania tych osób dla efektywności rynków i dobrobytu społeczeństwa.

Należy zauważyć, że dyskusje dotyczące zaufania do rachunkowości nasilają się w okresach kryzysów finansowych. Zarówno wielki kryzys gospodarczy, jaki dotknął Stany Zjednoczone w latach 30. XX w. (Surdykowska 2010), jak i zawirowania na światowych rynkach finansowych na przełomie XX i XXI w. (Kamela-Sowińska 2014) były związane z kryzysem zaufania do rachunkowości. Dążenie do jego odbudowy w obu sytuacjach doprowadziło do dynamicznego rozwoju teorii i praktyki rachunkowości. Obserwowane zmiany były w szczególności związane z opracowaniem nowych metod pomiaru i sformułowaniem wymagań formalnych istotnie wpływających na zakres i organizację procesu przygotowania i ujawniania informacji ekonomicznych przez podmioty gospodarcze. Doświadczenia te wskazują, że zaufanie do rachunkowości stanowi ważny społeczny weryfikator stopnia jej dostosowania do bieżących wymagań odbiorców i znaczenia, jakie odgrywa ona na rynkach. Na wyniki tej weryfikacji mają wpływ zarówno abstrakcyjne merytoryczne koncepcje pomiaru, jak i działania ludzi, którzy je stosują.

3. Zaufanie w badaniach nad rachunkowością zarządczą

Problemy związane z zaufaniem są też istotne dla zastosowań rachunkowości zarządczej. Zaufanie zarządzających do informacji otrzymywanych z wewnętrznych systemów informacyjnych i do specjalistów, którzy je kreują ma wpływ na rozwój i efektywne wykorzystanie rachunkowości zarządczej w danej jednostce (Baldvinsdottir 2009). W tym obszarze jednak znacznie częściej uwagę badaczy przykuwa wpływ dostarczanych informacji na relacje między wewnętrznymi i zewnętrznymi interesariuszami oraz konsekwencje, jakie to ma dla efektywności działalności organizacji. Zaufanie jest w tym kontekście traktowane jako jeden z efektów działań zarządczych, który ma wpływ zarówno na bieżące wyniki finansowe podmiotu (Winch 2009), jak i potencjał korzyści ekonomicznych w przyszłości. Zaufanie jest analizowane jako niematerialny zasób będący integralnym elementem kapitału intelektualnego organizacji (Bugdol 2010). Warto w tym miejscu zaznaczyć, że na kapitał intelektualny wpływa zaufanie wewnętrzne, rozpatrywane głównie w relacjach przełożony-podwładny, oraz zaufanie zewnętrzne, występujące w relacjach międzyorganizacyjnych, analizowane przede wszystkim w odniesieniu do kooperantów.

Zainteresowanie wpływem rachunkowości zarządczej na zaufanie można powiązać z koncepcją zarządzania zaufaniem. Zgodnie z jej założeniami (Grudzewski i in. 2008) poziom zaufania w organizacji oraz w relacjach międzyorganizacyjnych może być świadomie kształtowany przez zarządzających. Obecny stan wiedzy wskazuje, że określone rozwiązania stosowane w rachunkowości zarządczej oraz postawy specjalistów z tego zakresu mogą sprzyjać tworzeniu zaufania w organizacji, ale mogą także oddziaływać destrukcyjnie na zaufanie (Baldvinsdottir 2009). W tym kontekście zazwyczaj wskazuje się na czynniki sprzyjające budowie zaufania, takie jak: otwartość w dostępie pracowników do

informacji, partycypacja ocenianych pracowników w tworzeniu systemów pomiaru osiągnięć oraz subiektywna sprawiedliwość tych systemów.

Jest też inny ważny aspekt roli rachunkowości zarządczej w zarządzaniu zaufaniem, a mianowicie – stosowane metody powinny teoretycznie umożliwić zarządzającym pomiar wpływu podejmowanych działań na poziom zaufania. Jednak z uwagi na złożoność i subiektywność zaufania, wartościowa wycena tego rodzaju zasobu jest wyzwaniem, któremu rachunkowość zarządcza jeszcze nie sprostała.

Przegląd dotychczasowych badań dotyczących relacji zaufania i rachunkowości zarządczej dokonany przez Wennblom (2012) wskazał na trzy najważniejsze nurty rozważań naukowych w tym zakresie:

- zaufanie w systemach pomiaru osiągnięć,
- zaufanie a zmiany w rachunkowości zarządczej,
- zaufanie w relacjach międzyorganizacyjnych.

Problematyką, która w badaniach z rachunkowości zarządczej przewija się od wielu lat jest wpływ informacji na zachowania pracowników jednostki gospodarczej, w tym kadry zarządzającej różnych szczebli oraz podwładnych. W tym nurcie mieszczą się także analizy na temat percepcji informacji wykorzystywanych do pomiaru osiągnięć. Badacze zwracają uwagę na cechy sprzyjające tworzeniu zaufania, takie jak: istotność i rzetelność danych służących wyznaczeniu celów i monitorowaniu stopnia ich realizacji. W organizacjach wpływ na zaufanie mają nie tylko dane, ale również przebieg procesów składających się na rachunkowość zarządczą oraz działania podejmowane przez jej uczestników. W odniesieniu do tych czynników podkreśla się istotne znaczenie współuczestniczenia użytkowników informacji w tworzeniu rozwiązań oraz wysiłków zmierzających do zapewnienia obiektywnej oceny.

Aspekt zaufania pojawia się również w badaniach dotyczących zmian w rachunkowości zarządczej. W tym nurcie autorka cytowanego wcześniej przeglądu wyróżniła dwa wątki. Pierwszy dotyczy zaufania w procesach implementacji zmian w rachunkowości zarządczej. Tutaj ponownie wykazywany jest pozytywny wpływ partycypacji użytkowników w pracach projektowych i wdrożeniowych na zaufanie i skłonność do akceptacji zmian. Drugi wątek obejmuje analizy percepcji zmienionych procesów dostarczania informacji zarządczej. Wnioski z badań wskazują, że faktyczna zmiana rozwiązań następuje dopiero po ewolucji sposobu myślenia uczestników i ich dotychczasowych przyzwyczajzeń. W tym zakresie informacja z rachunkowości zarządczej może być stosowana retorycznie, jako narzędzie zmian lub refleksyjnie, jako zmieniony sposób opisu rzeczywistości.

4. Zaufanie w badaniach nad międzyorganizacyjną rachunkowością zarządczą

Obecnie problematyka zaufania jest stosunkowo najczęściej badana w odniesieniu do zewnętrznych relacji organizacji (Wennblom 2012; Michalak 2013). Przyczynił się do tego rozwój praktyk, określanych mianem międzyorganizacyjnej rachunkowości zarządczej. Ten nowy obszar rachunkowości zarządczej jest definiowany jako „dobrowolnie tworzony system informacyjny rachunkowości, który – poprzez zastosowanie metod kwantyfikacji działalności wielu powiązanych kooperacyjnie jednostek gospodarczych – wspiera zarządzających tymi podmiotami lub stworzoną przez nie formacją w dążeniach do poprawy efektywności współpracy” (*Międzyorganizacyjna...* 2014: 10). Asymetria informacji mię-

dzy parterami biznesowymi oraz naturalna rozbieżność celów powoduje, że poziom zaufania jest jednym z kluczowych czynników decydujących o skali i sposobie udostępniania wrażliwych danych zarządczych. Decyzje w tym zakresie są bowiem wypadkową potencjalnych korzyści z udostępniania partnerom wewnętrznej informacji zarządczej oraz ryzyka związanego z możliwością ich oportunistycznego wykorzystania przez podmioty zewnętrzne (Kajüter, Kulmala 2005) tj. z pominięcia interesów ujawniającego, a jedynie z myślą o własnych korzyściach.

Dotychczasowe badania empiryczne (por. Łada 2015) wskazują na bardzo złożone i dwustronne związki między międzyorganizacyjną rachunkowością zarządczą i zaufaniem. Praktyki wymiany informacji są w tych badaniach traktowane, jako integralny element systemu kontrolnego regulującego współpracę (Langfield-Smith, Smith 2003). Rozwój tego typu systemów informacyjnych sprzyja wzajemnemu poznaniu, zrozumieniu odmienności celów działalności i ograniczeń partnerów, a tym samym przyczynia się do wzrostu zaufania. Dane przekazywane w sposób zrozumiały dla drugiej strony mogą być wykorzystywane do oceny intencji partnerów oraz sposobu wywiązywania się przez nich z podjętych zobowiązań. Badania potwierdzają, że dostarczana informacja może wspierać wszystkie formy koordynacji, w tym: hierarchiczne, rynkowe i kooperacyjne (Håkansson, Lind 2004), przy czym dominujący rodzaj form koordynacji relacji ma wpływ na zakres i sposób udostępniania informacji zarządczej.

Badania praktyki gospodarczej wskazują (Dekker 2004) na dwustronną pozytywną zależność między skalą przekazywanych informacji a zaufaniem wobec partnerów. Udostępnianie prawdziwych danych o aktualnej sytuacji lub planach działalności jest związane z dobrowolną ekspozycją na ryzyko, a więc jest okazywaniem zaufania partnerowi. Tak odbierane przez drugą stronę stwarza warunki do wzajemności i dalszego rozszerzania wspólnego systemu informacyjnego. Atmosfera wzajemnego zaufania sprzyja zatem rozwojowi kolejnych form wymiany informacji, a ich prawidłowe udostępnienie wpływa na wzrost zaufania u partnerów. Relacja ta działa również w przeciwnym kierunku – przekazywanie informacji zafałszowanych jest objawem braku zaufania do drugiej strony, a po negatywnej weryfikacji jej wiarygodności skutkuje obniżeniem zaufania partnera do organizacji. Spodziewanym następstwem obniżenia zaufania będzie coraz większa blokada przepływu danych. Zaprezentowane wnioski wskazują na komplementarność zaufania i międzyorganizacyjnej rachunkowości zarządczej.

Jednak z drugiej strony jednak zwraca się uwagę na fakt (Free 2008), że żądanie od partnera zwiększonego zakresu informacji może być odebrane jako przejaw braku zaufania i może powodować negatywne konsekwencje. Analogicznie oddziałuje odmowa udostępnienia informacji przez drugą stronę. Może ona wpływać na obniżenie zaufania do partnera. Zjawisko to tłumaczy się tym, że w warunkach braku zaufania partnerzy (partner) dążą do rozbudowy systemów kontrolnych służących zapewnieniu efektywności współpracy w drodze zwiększonego przepływu informacji. To negatywne powiązanie działa również w drugą stronę. Im wyższy jest poziom wzajemnego zaufania, tym partnerzy są bardziej skłonni do rezygnacji z rozbudowanych systemów kontrolnych, takich jak międzyorganizacyjna rachunkowość zarządcza. Są one wypierane przez inne mniej formalne formy koordynacji. Zaufanie jest przy tym postrzegane jako jeden z takich społecznych mechanizmów kontrolnych, który zastępuje formalne działania zarządcze. Dzięki niższym kosztom transakcyjnym zaufanie wówczas wypiera systemy oficjalnego przepływu informacji zarządczych. Wniosek z tych rozważań jest taki, że paradoksalnie międzyorganizacyjna rachunkowość i zaufanie są substytucyjne.

Złożona wzajemna zależność analizowanych zjawisk wynika również z dużej różnorodności czynników wpływających na zaufanie (Łada 2015). Najczęściej zawiera się uwagę na rolę systemów informacyjnych w kształtowaniu zaufania racjonalnego. W tym zakresie praktyki międzyorganizacyjne mogą tworzyć lub powodować destrukcję wszystkich jego rodzajów:

- zaufania poznawczego, które jest efektem obserwacji działań parterów, w tym sposobu udostępniania informacji oraz ich konfrontacji z faktycznymi działaniami,
- zaufania kalkulacyjnego, związanego z uzyskaniem dostępu do informacji o celach i ograniczenia w działalności partnerów,
- zaufania opartego na wiedzy i kompetencjach, które rozwija się wraz z pogłębieniem wiedzy o potencjale parterów i aktywnym współuczestniczeniem w ich rozwoju.

Dla rozwoju międzyorganizacyjnej rachunkowości zarządczej istotne znaczenie mają także emocjonalne aspekty relacji zewnętrznych. Osobiste relacje kadry zarządzającej oraz specjalistów z rachunkowości zarządczej zaangażowanych w rozwój systemu międzyorganizacyjnej rachunkowości zarządczej nie pozostają bez wpływu na zakres i sposób udostępniania informacji oraz ich wykorzystanie.

Uwagi końcowe

Badania nad rachunkowością w kontekście zaufania pozwalają spojrzeć na procesy przygotowania i wykorzystania informacji ekonomicznych z bardzo interesującej, społecznej perspektywy. Wskazują one wyraźnie, że o znaczeniu i rozwoju rachunkowości decydują nie tylko precyzyjne i zaawansowane metody pomiaru, ale w znacznym stopniu również sposoby ich wykorzystania przez ludzi i organizacje. Przytoczone wyniki badań świadczą o tym, że zjawiska społeczne towarzyszące aplikacjom rachunkowości są bardzo złożone i trudne do jednoznacznej interpretacji. Ma na to wpływ wykorzystanie do ich opisu abstrakcyjnych konstrukcji pojęciowych odzwierciedlających subiektywnie postrzegane aspekty działalności gospodarczej. Zaufanie w relacjach wewnętrznych i zewnętrznych organizacji jest jednym z istotnych aspektów, który wpływa na rozwój i wykorzystanie rachunkowości. Jednocześnie jest ono przez rachunkowość aktywnie kształtowane. Podejmowanie kolejnych badań dotyczących tych relacji pozwoli jeszcze lepiej zrozumieć i docenić wielowymiarowe znaczenie rachunkowości we współczesnej gospodarce.

Literatura

- Baldvinsdottir G.H. (2009), *Management accounting and the institutionalization of trust*, „Problems and Perspectives in Management” vol. 2.
- Bugdol M. (2010), *Zaufanie jako element systemu wartości organizacyjnych*, „Współczesne Zarządzanie” nr 2.
- Buk H. (2014), *Dyskusyjność odzwierciedlenia realnych procesów gospodarczych we współczesnej rachunkowości*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, t. 54, nr 3.
- Cieślak I., Dobija D. (2013), *Instytucjonalizacja zasad etycznych jako narzędzie budowania wiarygodności i zaufania publicznego do zawodu biegłego rewidenta*, „Prakseologia” nr 154.
- Dekker H.C. (2004), *Control of inter-organizational relationships: evidence on appropriation concerns and coordination requirements*, „Accounting, Organizations and Society” vol. 29.
- Drumlak U. (2009), *Księgowy jako zawód zaufania publicznego*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, „Finanse, Rynki finansowe, Ubezpieczenia” nr 18.

- Dyhdalewicz A. (2012), *Należności z tytułu dostaw i usług w sytuacji kryzysu zaufania do kontrahenta, z perspektywy rachunkowości*, „Zarządzanie i Finanse”.
- Free C. (2008), *Walking the talk? Supply chain accounting and trust among UK supermarkets and suppliers*, „Accounting, Organizations and Society” vol. 33.
- Grudzewski W.M., Hejduk I.K., Sankowska A. (2008), *Rola zarządzania zaufaniem we współczesnej gospodarce*, „E-mentor” nr 4.
- Håkansson H., Lind J. (2004), *Accounting and network coordination*, „Accounting, Organizations and Society” vol. 29.
- Kajüter P., Kulmala H.I. (2005), *Open-book accounting in networks. Potential achievements and reasons for failures*, „Management Accounting Research” vol.16/2.
- Kamela-Sowińska A. (2014), *Finansyzacja gospodarki wyzwaniem dla rachunkowości*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” nr 329.
- Łada M. (2009), *Rachunkowość otwartych ksiąg – zarys koncepcji*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” nr 49.
- Łada M. (2015), *Rachunkowość zarządcza jako narzędzie zarządzania zaufaniem w relacjach międzyorganizacyjnych*, „Studia Ekonomiczne” Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach (w druku).
- Langfield-Smith K., Smith D. (2003), *Management control and trust in outsourcing relationships*, „Management, Accounting Research” vol. 14.
- Maruszewska E.W. (2014), *Etyka we współczesnej rachunkowości a wiarygodność informacji w niej tworzonych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice.
- Michalak J. (2013), *Management accounting in networks – mapping the research streams*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” nr 72.
- Międzyorganizacyjna rachunkowość zarządcza* (2014), red. M. Łada, Oficyna Wolters Kluwer, Warszawa.
- Mućko P. (2011), *Przesłanki i ograniczenia stosowania wartości godziwej w regulacjach rachunkowości*, „Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Gdańskiego. Zagadnienia Ekonomiki Przemysłu” nr 1/1.
- Nowakowski K. (2008), *Wymiary zaufania i problem zaufania negatywnego w Polsce*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” zeszyt 1.
- Sankowska A. (2011), *Wpływ zaufania na zarządzanie przedsiębiorstwem: perspektywa wewnątrzorganizacyjna*, Difin, Warszawa.
- Schoorman D., Mayer R.C., Davis J.H. (2007), *An Integrative Model of Organizational Trust: Past, Present, and Future*, „Academy Of Management Review” vol. 32, no. 2.
- Surdykowska S.T. (2010), *Perspektywy rozwoju rachunkowości międzynarodowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” nr 56.
- Świetla K. (2010), *Zakres funkcjonowania usług outsourcingowych w rachunkowości na przykładzie IBM*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie” nr 816.
- Tomkins, C. (2001), *Interdependencies, trust and information in relationships, alliances and networks*, „Accounting, Organizations and Society” vol. 26.
- Wennblom G. (2012), *Mapping Management Accounting and Trust*, Örebro Studies in Business Dissetations 3, www.diva-portal.org/smash/get/diva2:571891/FULLTEXT02.pdf (15.03.2014)
- Winch S. (2009), *Zaufanie a sytuacja finansowa firmy w opinii kadry kierowniczej przedsiębiorstw*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania” nr 92.
- Wpływ zakresu ujawnianych informacji na zaufanie do rynków kapitałowych i organizacji gospodarczych* (2011), red. G.K. Świdorska, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa.

TRUST AS A SIGNIFICANT SOCIAL ASPECT OF ACCOUNTING

Abstract: *Purpose* – to synthesize the current state of knowledge on the links between accounting systems in organizations and trust in relations with external and internal stakeholders. *Design/Methodology/Approach* – the paper is based on the literature review. *Findings* – main streams of research on the link between accounting and trust were identified. Furthermore the significance of trust issues for the research on traditional and interorganizational management accounting were pointed out.

Keywords: trust, accounting, social relations

Cytowanie

- Łada M. (2015), *Zaufanie jako istotny społeczny aspekt rachunkowości*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 873, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” nr 77, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, s. 131–138; www.wneiz.pl/frfu.